

Nr 600.

Av herr **Hall m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 175, med förslag till ändrad lydelse av §§ 13 och 15 riksdagsordningen samt till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956.*

I Kungl. Maj:ts proposition nr 175 föreslås bl. a. den förändringen i lagen om val till riksdagens andra kammare, att för det val, som förrättas under perioden 1953—1956, den d'Hondtska sammanräkningsregeln utbytes mot en uddatalsmetod med reduceringstalen 3, 5, 7 osv. Förslaget motiveras bl. a. med önskvärldheten att uppnå en rättvisare fördelning av mandaten mellan partierna samt av önskvärldheten att undvika de s. k. valkartellerna.

Under förberedelserna till propositionen har det konstaterats, att om den d'Hondtska regeln utbytes mot uddatalsmetoden innebär detta, att röstetalen för de partier, vilkas storlek möjliggör tilldelning av flera mandat i valkretsen genom uddatalsmetoden, reduceras så hårt att rena småpartier skulle kunna erhålla mandat trots att deras röstsiffra icke tillnärmelsevis uppgår till det röstetal, som i regel måste presteras för ett mandat. Denna olägenhet har man sökt avvärja genom att i mandaten skjuta in en spärregel, som enligt de sakkunnigas mening borde läggas vid 6/10 av en på visst sätt framräknad valkvot, men som enligt propositionen skulle uttryckas genom att alla partier få sin ursprungliga röstsiffra dividerad med 1,4 och att den genom denna division framtagna röstsiffran gäller till dess partiet erhållit sitt första mandat. Förändringen innebär, att skillnaden mellan kommittéförslaget och Kungl. Maj:ts förslag väl närmast kan uttryckas så att kommittén velat knyta spärren till 60 % av valkvoten, medan Kungl. Maj:t ansett att spärren lämpligen bör läggas vid 71,42 % av partiets röstetal.

Spärrar av detta slag måste ju självfallet betraktas som en nödfallsutväg. De kunna aldrig motiveras såsom en med valmetoden logiskt sammanhängande del. Vid vilken procentsats av en valkvot man än sätter spärrarna, komme det att innebära ett mått av godtycklighet, som en valmetod icke lämpligen bör belastas med. De medborgargrupper, som drabbas av detta godtycke, komma alltid att anse sig orättvist behandlade. Om man mot den d'Hondtska regeln kunnat rikta den anmärkningen att den i någon mån gynnat det största partiet, har man dock aldrig kunnat förebrå den någon form av godtycke. Den diskussion om valmetodens rättvisa eller orättvisa som man haft under hela den tid den d'Hondtska regeln tillämpats, skulle säkerligen komma att tilltaga i styrka, därest man införde uddatalsmetoden. Detta enbart av den anledningen att det saknas logiskt sammanhang mellan huvudregeln och spärregeln.

Uddatalsmetoden lider emellertid av fel, som äro vida allvarligare än spärregelns godtycklighet. Genom den hastiga nedbrytning av stora partiets röstetal, som sker, uppkommer det trots spärregeln fall, där majoriteten av väljarna får finna sig i att endast få en minoritet av mandaten, och i valkretsar, där ett parti har väsentligt mer än hälften av alla röster, kommer detta parti endast i rena undantagsfall att kunna få en rättvis tilldelning av mandat. Om man som exempel väljer det senast förrättade valet i Uppsala län 1948 erhålles ett resultat som lättast belyser uddatalsmetodens svagheter. Röstsiffrorna i detta län voro 1948 följande:

	Högern	Folkp.	Bondef.	Soc.-dem.	Komm.	Övriga
1948	9 102	19 441	11 692	41 664	2 715	—

Om partierna uppträda vart och ett under sin särskilda partibeteckning er-hålla socialdemokraterna tre mandat och folkpartiet och bondeförbundet vardera ett. Bilda högern och folkpartiet kartell, erhålla socialdemokraterna två mandat, kartellen högern—folkpartiet två och bondeförbundet ett. Den socialdemokratiska röstsiffran var vid 1948 års val 1 429 röster större än de tre borgerliga partiernas sammanlagda röstsiffra. Genom en lämplig kartellkombination är det sålunda möjligt att minoriteten får majoritet.

Om avsikten med de föreslagna förändringarna av sammanräkningsreglerna är att göra en rättvisare mandatfördelning är det sålunda påtagligt att metoden icke motsvarar förväntningarna, såvida man inte anser, att det är rättvist att majoriteten av väljarna berövas majoritet av mandaten. Den här ifrågavarande valkretsen kan dessutom icke anses som något ytterlighetsexempel. Det finns elva andra valkretsar i landet, där det stora partiet har en starkare ställning än vad det har i Uppsala län. Enligt uddatalsmetodens natur att hastigt reducera det stora partiets röstetal komma dess orättvisa verkningar att bli ännu mer kända i dessa elva valkretsar. En sammanräkningsmetod med dessa orimliga verkningar bör uppenbarligen icke införas ens som ett provisorium.

Exemplet från Uppsala län visar vidare, att uddatalsmetoden generellt sett icke kommer att motverka kartellbildningar. Den kommer i stället att i vissa valkretsar stärka lockelserna till att ingå valkarteller. I andra valkretsar däremot är det påtagligt att partier, som ha utsikter att erhålla flera mandat, kunna förstärka sin ställning genom att dela partiet. I den diskussion, som under årens lopp förts om olika sammanräkningsmetoder, förefaller det som om man från alla håll varit enig om att valmetoden icke bör gynna uppkomsten av småpartier. Denna mening har gjort sig gällande med om möjligt ännu större styrka än kravet på en valmetod, som överflödiggjorde valkartellerna. Uddatalsmetoden har uppenbarligen alla de svagheter, som en sammanräkningsmetod icke bör ha. Den gynnar i vissa fall valkartellerna, och i de fall den icke har sådana verkningar, uppammar den partisplittringen. Det förefaller därför som om intet av de mål, som eftersträvas genom en förändring av sammanräkningsmetoden, skulle kunna vinnas genom att tillgripa uddatalsmetoden.

De sakkunniga ha i sitt betänkande diskuterat även andra metoder än uddatalsmetoden. Bland dem som dragit till sig den största uppmärksamheten är en valkvotsmetod enligt den s. k. Droopska regeln. Även denna metod lider av den svagheten, att den icke kan begagnas utan att förses med en spärranordning insatt enligt tämligen godtyckliga grunder. Det är emellertid möjligt att en omarbetning av metoden skulle ha givit ett resultat som bättre anslutit sig till vad man vill vinna med en förändring av sammanräkningsförfarandet. Under förberedelsearbetets gång har emellertid — antagligen på grund av rent tillfälliga skäl — intresset för en vidare bearbetning av den Droopska metoden slappnat och all energi inriktats på att genomföra uddatalsmetoden. Det kan emellertid icke anses uteslutet att en vidare bearbetning av den Droopska metoden skulle ge ett resultat, som garanterade de olika partierna en någorlunda rättvis mandatfördelning. Det kan tyvärr icke garanteras, att rena småpartier få en mandattilldelning, som motsvarar en riktig "riksproportionalitet". Där emot innebär metoden en säker garanti mot uppsplittring i småpartier. Den har sålunda obestriddligen åtminstone en av de fördelar man sökt vinna genom en förändring av sammanräkningsreglerna, medan uddatalsmetoden icke ger möjlighet att vinna någon av fördelarna.

För enskilda motionärer torde det emellertid icke vara möjligt att framlägga ett förslag med så genomgripande förändringar i vallagen, att riksdagen skulle kunna godtaga detsamma på den korta tid, som står till förfogande före 1952 års val. Vi anse det därför icke möjligt att för närvarande föreslå annat än avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Under hänvisning till ovanstående få vi föreslå,
att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 175.

Stockholm i april 1952.

David Hall.

Ernst Jacobsson.

Hernfrid Bark.

Elin Eriksson.

John Lundberg.

Eivor Wallin.
